

ІНСАЙТ У СТРУКТУРІ САМОСТІ (на матеріалах дослідження дитячих малюнків)

У статті розкрито проблему активації архетипних форм у процесі самоактуалізації як найвищої духовної потреби індивіда. Висвітлено особливості феномена інсайту в структурі дитячої психіки, у контексті творчого процесу.

Ключові слова: інсайт, дитяче прозріння, творчий процес.

Borovyts'ka O.M.

Insight in the Structure of Self (on the basis of examination of children's drawings)

The article deals with the problem of activation of archetypal forms during the process of self-actualization as the greatest spiritual need of an individuality. The peculiarities of the insight as a phenomenon in the structure of a child's psyche, in the context of a creative process, have been considered.

Key Words: insight, a child's enlightenment, a creative process.

Актуальність дослідження покликана мотивованим інтересом автора до проблеми активації архетипних форм у процесі самоактуалізації як найвищої духовної потреби індивіда, особливо до вивчення феномена інсайту в структурі дитячої психіки. Зокрема, чи є йому місце в структурі психіки творчої дитини (зауважимо, про натхнення не йдеться).

Своєю появою *інсайт* насамперед зобов'язаний як глибинним емоційним передумовам, як конструктивним стимулюючим передумовам, так і найвищій духовній

потребі як внутрішній потреби індивіда у свободі самовираження. Варто зауважити, що *інсайт* (*прозріння*), так чи інакше, є спонтанним психічним актом, що виникає в процесі мислення через актуалізацію *самості*, а отже, може культивуватися в ній, і «виринати» лише в момент своєї миттєвості. *Інсайт* локалізується поза межами свідомості, тому не може бути окремим різновидом мислення, а навпаки, - є феноменом, на відміну від мислення (що характеризується логічними операціями типу: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування) - миттєвим несвідомим проникненням у глибинну сутність чогось. Отже, на наш погляд, здатен культивувати і прадавній духовний досвід, позаяк у структурі *інсайту* ніяких обмежуючих операцій не існує.

Інколи в процесі інтенсивного (напруженого) мислення може виникнути *прозріння* (*інсайт*), в момент якого відчуємо щось неймовірно значуще, навіть намагаємося зрозуміти його. На жаль, формула *інсайту* недосяжна. Хоча відомо, що *інсайт* не здатен деформувати емоції. Емоції є лише стимулюючими його передумовами. Але, як відомо, досить часто емоції деструктивно трансформують і сам процес мислення, перешкоджаючи, таким чином, йому як конструктивному процесу. Почуття завжди надає думці емоційності. Високе духовне почуття додає наполегливості, творчого експромту тощо. І саме з таким високим духовним почуттям думка стає ще продуктивнішою, отже, намагається відкрити ресурси креативності [3].

На перший погляд, *інсайт* - це щось раптове, нове, те, що не впливає з минулого досвіду розуміння чогось. Але ще раз варто зауважити, що, на наш погляд, - це саме такий психічний феномен, який і поза межами досвіду, і в структурі саме духовного досвіду; позаяк завжди «виринає» із *самості* як трансцендентний, так і креативний її прояв.

Отже, згідно з концепцією архетипів Юнга [6], *інсайт* в структурі *самості* як найдосконалішої *архетипної форми психіки*, що активізується завдяки *самоактуалізації* як найвищої духовної потреби індивіда. *Самоактуалізація* як найвища духовна потреба індивіда є вродженою його здатністю співналаштуватися зі своєю *самістю*. Ідеальний прояв *самості* - через *інсайт* як *трансцендентну* активацію *психіки*, що активізує процес *самоактуалізації*.

Активна взаємодія *архетипних форм* розуміється як імпліцитний спротив організму їхній сукупній активації, яка може нейтралізувати таким чином розвиток *самості* як конструктивного структурного рівня психіки, поступово його витісняючи й активізуючи вже рецесивні рівні психіки - *персону* та *тінь* [1]. Саме у нашому контексті дослідження актуальною бачиться розвідка насамперед дитячої психіки, що культивуватиме в собі *інсайт*; а згодом і розвідка психіки молоді саме з її *самістю*, яка і буде тією креативною психікою молоді як креативного покоління майбутнього. *Самість* як структурний образ психіки відповідає за самодостатність як досконалість людської психіки. Таким чином, *самість* як досконалий образ психіки культивуватиме саме *молодіжний архетип* як *архетип молодості* [2], завжди через *самоактуалізацію* як найвищу духовну потребу, яка реалізується через творчу креативність, засадничим критерієм якої і буде *прозріння* (*інсайт*).

Маслоу вважав, що саме здатність до творчості має вроджений характер, але може втрачатися під впливом несприятливого середовища. У цьому контексті не можна залишити поза увагою актуальність саме ідей американського психоаналітика Еріка Еріксона щодо формування ідентичності як проблеми, яка виникає ще у досить ранньому дитячому віці [4] і в процесі подальшої соціалізації, без сумніву, впливає на *процес самоактуалізації*. Як відомо, у процесі комунікації навіть маленькі діти мають здатність ідентифікуватися зі своїм оточенням, згодом дорослішаючи та вимагаючи перевірки на істинність. Ось чому культурні періоди як глобальні історичні трансформації можуть здійснювати як конструктивні, так і деструктивні (травмуючі) впливи на

формування майбутньої ідентичності як творчої індивідуальності (вже незважаючи на гендерні особливості як критерії самототожності в дитячому віці та на сформовані в подальшому гендерні стереотипи як засоби впливу на процес гендерної соціалізації як гендерної ідентичності, що все ж таки теж досить важливо). Вони можуть спочатку впливати на внутрішню ієрархію очікувань дитини, а згодом і на розвиток її творчої креативної індивідуальності загалом.

Яскравою ілюстрацією саме дитячого прозріння, прояв якого не залежить від вікового періоду, є психодинаміка емоційного стану (настрою), представлена у структурі вибраних малюнків дітей-близнюків (див. Додаток): саме через незвичність висловлюваних думок в художніх образах, їхню семантичну «гнучкість», тобто здатність показати об'єкт у власному креативному вимірі, розширюючи таким чином смислову «палітру» свого внутрішнього індивідуального дитячого духовного простору через свою ж власну не зовсім дитячу нетривіальність, несвідомо (з допомогою *інсайтного прояву*) демонструють свої приховані смисли у власних прочитаннях спостерігача, апелюючи, таким чином, вже до семантичної раптової «гнучкості», тобто здатності творчої дитини продукувати свої ідеї в контексті художнього зображення, яке зазвичай не культивує і не може культивувати в собі жодних орієнтирів для таких ідей. Передуючим психологічним станом найчастіше дитячого креативу, як правило, буває *еустрес* (приємний психологічний стрес (напрута). Безугавна радість, задоволення, легкість та безтурботність, як хвиля, підхоплює таких дітей (людей) і несе їх на початок акту творіння. Але варто зауважити, що *еустрес* проймає небагатьох щасливчиків, особливо серед дорослих [5]. У такому контексті дослідження варто зазначити: спостерігаючи за творчим процесом, не часто, але помічаємо, що у процесі творення, саме в момент творчої екзальтації, так званого, *креативного прозріння*, інколи діти (дорослі) можуть не одразу відобразити ті *інсайтні* сюжети, образи, забувши саме значущі їхні деталі, і лише згодом можуть їх відтворити, але вже через найнапруженіші (навіть «хворобливі») зусилля. Отже, *інсайт*, як спостерігаємо, може провокувати навіть активацію рецесивної *архетипної форми психіки*, - саме *тіні* (як правило найчастіше у дорослих), - і, як не парадоксально, в момент активації *самості*. Тому творчий процес є досить суперечливим саме в момент внутрішньої контекстної гіперконцентрації в момент кульмінації творення - в момент «народження» самого творіння, - тому незамінним його резервом завжди залишатиметься талант, а ще краще - геніальність [5].

Література

1. Боровицька О.М. Архетипна сутність духовного (до питання про його роль в умовах глобалізації) // Духовна компонента в системі вищої освіти України: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Луцьк, 28 травня 2010 р. - Луцьк, 2010. - С. 375—388.
2. Боровицька О.М. Молодіжний архетип як креативний образ майбутнього // Молодь у сучасному світі: філософсько-культурологічні виміри. Зб. матеріалів міжнародної наукової конференції. Київ, 26—27 березня 2009 р. - К., 2009. - С. 293—294.
3. Дорфман Л.Я. Дивергентное мышление и дивергентная личность: ресурс креативности // Личность, креативность, искусство / Под. Ред. Л.Я. Дорфмана. - Пермь., 2002. - С. 89—120.
4. Китаев-Смык Л.А. Факторы напряжённости творческого процесса // Вопросы психологии № 3. 2007.
5. Эриксон Э.Х. Трагедия личности. - М., 2008.
6. Юнг К.Г. Психологические типы. - Минск, 1998.

Крохмальна Мар'яна, 3 роки. Акварель

Крохмальна Дар'я, 4 роки. Олівець

Крохмальна Дар'я, 7 років,
«Запрошення
волоцюги на вечерю». Олівець

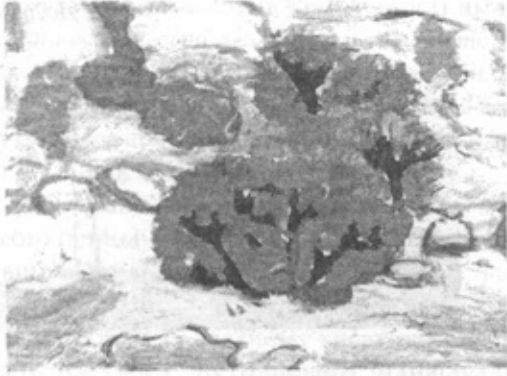
Крохмальна Дар'я, 7 років,
«Повернення». Акварель

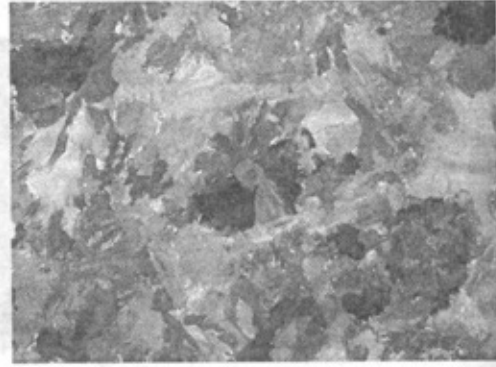
Крохмальна Мар'яна, 8 років.
Олівець

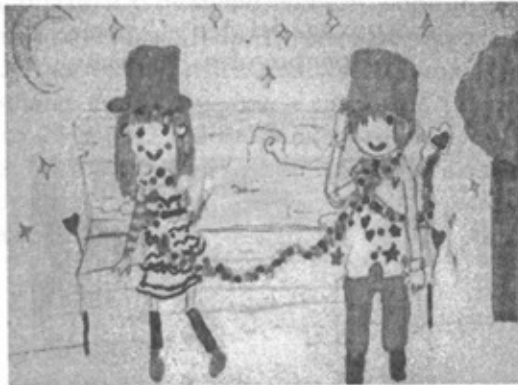
Крохмальна Дар'я, 8 років, «Готка».
Маркер, олівець

Крохмальна Дар'я, 8 років,
«Рання весна». Гуаш

Крохмальна Дар'я, 9 років,
«Осіннє марево». Гуаш

Крохмальна Мар'яна, 9 років, «Діти».
Олівець, фломастер

Крохмальна Дар'я, 9 років,
«Несподівана розмова». Олівець